

Kazakistan’da Değişim ve Dönüşüm: Yeni Bir Uluslaştırma “Başarısı” mı?¹

DOI: 10.26466/opus.511891

*

Levent Duman*

* Dr. Öğr. Üyesi, Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Sarıçam / Adana
/ Türkiye

E-Mail: lduman@adanabtu.edu.tr

ORCID: [0000-0003-3975-6668](https://orcid.org/0000-0003-3975-6668)

Öz

Dünyanın farklı coğrafi bölgelerinde farklı biçimler alabilen, gerçekleştiği zamanın koşullarına göre şekillenen uluslaşma süreçleri Siyaset Biliminde oldukça sık çalışılan konular arasında yer almaktadır. Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte 15 devlet bağımsızlığına kavuşurken bu devletler bağımsızlıklarını pekiştirme yönünde adımlar atmaya başladılar. 1991’in sonlarında bağımsızlığına kavuşan Kazakistan uluslaştırma hedefiyle bir dizi politikayı hayata geçirmiştir. Kültür, sanat, eğitim, siyaset ve ekonomi dâhil olmak üzere Kazakistan’da yaşayan insanların hayatının her alanında etkileri görülen bu politikalar esas olarak yeni bir toplum oluşturulması hedefini taşımaktadır. Geniş kapsamlı ve uzun erimli olması tasarlanan bu politikaların “başarılı” olup olmadığı konusunda kesin bir kanıya varmak için henüz erkendir. Bu çalışmanın amacı, halen devam etmekte olan Kazakistan’daki uluslaştırma faaliyetlerinin analiz edilmesi, bunların ülke nüfusunun önemli bir kısmını oluşturan farklı etnik gruplar üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi ve tüm bu süreçlerde ortaya konulan hedeflerin sağlanabilmesi konusunda Kazakistan’ın sahip olduğu avantaj ve dezavantajların irdelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Kazakistan, Ulus-Deolet, Uluslaştırma, Kazaklaştırma

¹ Bu çalışmanın bir kısmında 4-5 Mayıs 2018’de Adana/Türkiye’de düzenlenen II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi’nde sunulan “Ulus İnşa Deneyimi Açısından Kazakistan Örneği” başlıklı çalışmadan yararlanılmıştır.

Change and Transformation in Kazakhstan: A New “Success” of Nationalization?

*

Abstract

Nationalization processes which take different forms across regions and historical periods are among widely studied topics in Political Science. When 15 new states achieved their independence as a result of the Soviet Union’s disintegration, those states proceeded to implement measures in order to consolidate their new independent status. After gaining its independence at the end of 1991, Kazakhstan put into effect a series of policies for the purpose of nationalization. Those policies whose effects can be observed on lives of people living in Kazakhstan in various areas including culture, art, education, politics and economics are essentially have the objective of creating a new society. It is still too early to come up with a definite conclusion about whether those policies are “successful” or not. The main purpose of this study is to analyze on-going nationalization policies in Kazakhstan, to evaluate those policies’ effects on different ethnic groups which form a significant portion of the country’s population and to scrutinize Kazakhstan’s pros and cons in achieving the goals which are being put forward in post-1991 period.

Keywords: *Kazakhstan, Nation-State, Nationalization, Kazakhization*

Giriş

Ulusların nasıl ortaya çıktığı, şekillendiği, devlet ile ulus arasındaki ilişkinin niteliği Siyaset Bilimi alanında çok sayıda çalışmanın konusu olmuştur. Dünyanın farklı coğrafi bölgelerinde farklı biçimler alabilen, gerçekleştiği zamanın koşullarına göre şekillenen uluslaşma süreçleri çeşitli unsurların etkilerine açık durumdadır. 1990'lar uluslararası arenada çok sayıda yeni devletin ortaya çıktığı ve buna bağlı olarak yeni uluslaşma girişimlerinin görüldüğü bir dönemdir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte 15 devlet bağımsızlığına kavuşurken bu devletler bağımsızlıklarını pekiştirme yönünde adımlar atmaya başladılar. Söz konusu bu devletlerin ulus-devlet oluşturma süreçlerinde, bu süreçleri daha önce yaşamış olan devletlerin deneyimlerinden etkilendiklerini söylemek mümkündür.

1991'in son günlerinde bağımsızlığına kavuşan Kazakistan, günümüze kadar ekonomiden siyasete, kültürden spora kadar hemen hemen her alanda değişim ve dönüşümün yaşandığı bir ülke olmuştur. Bağımsızlığı kazanmasından günümüze kadar geçen süreçte özellikle sahip olunan zengin doğal kaynakların yardımıyla ekonomik alanda gösterilen başarılı performans ve buna ilave olarak etnik, dini ve kültürel açıdan çok farklı topluluklara ev sahipliği yapmasına karşın siyasi alanda sürdürülen istikrar nedeniyle Kazakistan bağımsızlığına yeni kavuşan ülkeler arasında örnek ülke olarak gösterilmektedir (Cohen, 2008, s.279; Çetin, 2014, s.48; Buck, 2015, s.191-192; Laruelle, 2016, s.ix). Ekonomi ve siyaset alanında gösterilen bu başarı, Kazakistan'ın sosyal bilimler açısından çok sayıda çalışmanın konusunu oluşturmasını beraberinde getirmiştir.

Aralık 1991 sonrasındaki süreçte Kazakistan'da ulusçuluk alanında bir dizi politika hayata geçirilmiştir. Kültür, sanat, eğitim, siyaset ve ekonomi dâhil olmak üzere Kazakistan'da yaşayan insanların hayatının her alanında etkileri görülen bu politikalar esas itibarıyla uzun yıllar Sovyet yönetimi altında ikinci plana itilen Kazaklık unsurunun canlandırılması suretiyle yeni bir toplum oluşturulması hedefini taşımaktadır. Kazak dil ve kültürünün yaygınlaştırılmasının hayata geçirilen politikaların merkezine oturtulduğu ülkede, farklılıkların ortadan kaldırılarak 'aynılaştırma' hedefinin olduğunu görmek hiç de güç değildir. Ancak bazen 'Kazaklık', bazen de 'Kazakistanlılık' unsurunun ön plana çıkarıl-

dığı bu politikalarda sürekli olarak ülkenin sahip olduğu nüfusun heterojen yapısının farklı biçimlerde dikkate alınmaya çalışıldığı da görülmektedir.

Bu çalışmada, Kazakistan'da bağımsızlığın elde edilmesinden günümüze kadar uluslaşma yönünde önemli mesafe katıldığı kabul edilmekle birlikte hâlihazırdaki mevcut konumun uluslaşma konusunda kalıcı bir "başarı" olarak nitelendirilmesi için henüz erken olduğu ileri sürülmektedir. Çalışma, ortaya konulan temel argüman çerçevesinde, Kazakistan'daki uluslaştırma faaliyetlerinin analiz edilmesi, bunların ülke nüfusunun önemli bir kısmını oluşturan farklı etnik gruplar üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi ve tüm bu süreçlerin ortaya konulan hedeflere ulaşma konusunda Kazakistan'ın sahip olduğu avantaj ve dezavantajların irdelenmesini içerecek biçimde tasarlanmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde, günümüzde sürdürülen ulus inşası faaliyetleri çerçevesinde, Kazakistan tarihi konusunda değerlendirilmelere yer verildikten sonra ikinci bölümde, ülkede bağımsızlıktan günümüze kadar ulus inşası kapsamında değerlendirilebilecek politikalar analiz edilmiştir. Üçüncü bölümde ulus inşası konusunda Kazakistan'ın sahip olduğu avantaj ve dezavantajların mercek altına alınırken sonuç kısmında ise çalışmanın genel değerlendirilmesine yer verilmiştir.

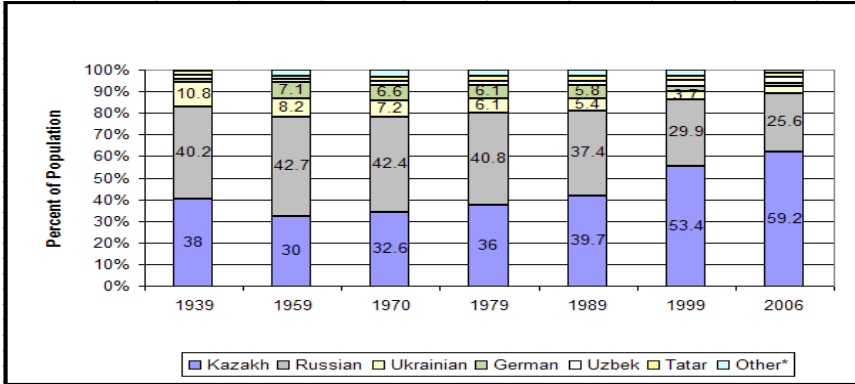
Dünden Bugüne Kazaklar ve Kazakistan

Tarihsel sürece bakıldığında Kazakların Ruslarla olan etkileşiminin önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. 18. yüzyılın ortalarından itibaren Kazakların yaşadığı bölgeler Ruslar tarafından işgal edilmeye başlanmış ve 19. yüzyılın ortalarından tüm bölge askeri ve idari açılarından Çarlık Rusyasının kontrolü altına girmiştir. Bu tarihten itibaren, bu bölgelere yoğun bir Rus göçü yaşanmıştır (Melich ve Adibayeva, 2013, s.267; Boranbayeva, 2004, s.21). Çarlık rejiminin yıkılıp yerine Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla da Kazakların yaşadığı bölgeler bu devletin sınırları içinde kalmış ve Sovyetlerin yıkılışına kadar bu durum devam etmiştir.

Kazakların yaşadığı bölgelerin Rus kontrolüne girmesinin oluşturduğu en önemli etkilerden birisi nüfus yapısında görülmüştür. Bugünkü Kazakistan sınırlarını oluşturan bölgenin nüfus yapısında Rus yönetimi-

nin tam olarak tesis edildiği 19. yüzyılın ortalarından günümüze kadar önemli değişiklikler meydana gelmiştir. 1886 ile 1916 yılları arasında gerçekleşen büyük Rus göçü neticesinde yaklaşık 1.5 milyon Rus Kazakistan'a yerleşmiştir (Melich ve Adibayeva, 2013, s.267). Sovyetler Birliği'nin 1920'lerin sonlarından itibaren uygulamaya başladığı zorunlu kolektifleştirme başta olmak üzere hayata geçirilen politikalar Kazakistan'da göçebe yaşama kültürüne sahip Kazaklar arasında büyük bir açlığın ortaya çıkmasına neden olmuş, en az 1.5 milyon Kazak bu dönemde açlık nedeniyle hayatını kaybetmiştir (Dave, 2004, s.445; Narottum, 2006, s.52-53). Hayatını kaybedenlerin sayısı Kazakistan'ın o dönemdeki toplam nüfusunun yaklaşık 38'ine tekabül ediyordu ki bu rakam Sovyetler Birliği içinde yer alan milletler arasındaki en yüksek can kaybı oranını oluşturmuştur (Pianciola, 2001, s.237). Bu ölümlerin yanı sıra, olumsuz koşullardan dolayı yaklaşık 1 milyon Kazak bu dönemde başka ülkelere göç etti (Wakizaka, 2014, s.111). Bunlara ilave olarak, 2. Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği'nin güven duymadığı toplulukları yerleştirdiği bölgelerden biri Kazakistan olmuştur. Savaş sonrasında ise hayata geçirilen "Bakir Topraklar" projesi kapsamında Kazakistan'a yeni bir göç dalgası daha yaşanmıştır. Tüm bu olaylar bölgedeki Kazak nüfusunun daha da azalması sonucunu doğurmuştur. Neticede 1959 yılına gelindiğinde Kazakistan'da nüfusun yalnızca %30'u Kazaklardan oluşmaktaydı (Çetin, 2014, s.25-27; Fierman, 2005, s.403-404; Hale, 2009, s.5; Matuszkiewicz, 2010, s.212; Narottum, 2006, s.51-52).

Şekil 1. Tarihsel Süreçte Kazakistan'da Nüfusun Etnik Gruplar Arasında Dağılımı

Kaynak: Cohen, 2008, s.24.

Sovyetler Birliği tarafından dil, eğitim, din ve kültür alanlarından hayata geçirilen politikalar da Kazakistan'da önemli sonuçlar doğurmuştur. 1920'lerde Kazakistan'da çok sayıda Kazakça eğitim veren okul açılıp yerel dil ve kültürlerin desteklenmesi yoluna gidilmiştir. Lenin sonrası dönemde ise, Stalin'in dil birliği sağlama hedefi çerçevesinde bu yaklaştımdan vazgeçilerek Kazakçaya eğitimde giderek daha az önem verilmiştir. 1930'ların sonlarına doğru Rusça tüm okullarda okutulan zorunlu derslerden biri haline getirildi. Kazakça ise zorunlu olmaktan çıkarılıp seçmeli ders haline getirildi. Neticede, Kazakistan'daki Kazak, Rus ve diğer etnik gruplardan öğrenciler hiç veya çok az Kazakça bilgisiyle okullardan mezun olmaya başladılar. Rusça giderek iyi iç bulabilmenin, sosyal statü edinebilmenin anahtarı haline geldi (etin, 2014, s.34-38; Burkhanov, 2017, s.5; Fedorenko, 2012, s.5). Luke O'Callaghan'ın da (2004-2005, s.208) belirttiği gibi, Kazakların göçebe yaşam tarzından kopartılması ve Kazakça yerine Rusçanın teşvik edilmesi neticesinde Kazaklar kendi kültür ve tarihlerinden uzaklaştı, Sovyet sisteminde Rusça öğrenmek dışında pek bir seçeneğe sahip olmadılar.

Dilsel açıdan bakıldığında Kazakistan, Renata Matuszkiewicz'e göre (2010, s.214), Ruslaştırmanın en etkin olduğu Orta Asya Cumhuriyeti olmuştur. Uzun yıllar Sovyet yönetiminde eğitim ve kültür alanında uygulanan politikalara ilave olarak bölgede Kazak olmayan toplulukların nüfusun önemli bir kısmını oluşturması bu neticenin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. 1980'lerin ikinci yarısına gelindiğinde, Sovyetler Birliği'nde başlayan değişime paralel biçimde, Kazakçayı desteklemek yönünde bir takım kararlar alınarak bu yönde kanunlar çıkarıldı. 1989'da yapılan değişiklikle beraber Kazakça devlet dili olarak tanınanmış ve okullarda zorunlu dil olarak okutulmaya başlanmıştır (etin, 2014, s.36-38).

1990'ların başında Sovyetler Birliği açısından artık geri dönülemez bir noktaya gelinmişti. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte bağımsızlığına kavuşan 15 yeni devlet² içerisinde en son bağımsızlığını ilan eden lke Kazakistan olmuştur (Kesici 2011, s.42). Kazakistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ayrılıkcı bir hareket veya ulusal kurtuluş hareketinin sonu-

² Bu 15 devlet şunlardır: Estonya, Letonya, Latviya, Rusya, Belarus, Ukrayna, Moldova, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan (Gürbüz ve Karabulut, 2009).

cu ortaya çıkmamış, deyim yerindeyse zoraki bir bağımsızlık ilanı olmuştur (Dinç, 2010, s.52; Melich ve Adibayeva, 2013, s.265). 16 Aralık 1991’de bağımsızlığını ilan eden Kazakistan’ın en sona kalması tesadüf değildir. Zira bu dönemde yeni bağımsızlığına kavuşan bu devletler kendileri için ulus inşa etme, işleyen bir devlet mekanizması oluşturma, ekonomik düzen açısından da Sovyet modelinden çok farklı ekonomik düzene geçme gibi hayati bir takım acil sorunlarla karşı karşıya kaldılar (Diener, 2005, s.327). Kazakistan’da 1991 yılı sonu itibariyle Kazak nüfusunun ülkede yaşayan insanların yarısını bile oluşturmaması (Narottum, 2006, s.53) yeni devletin aidiyet inşasını oldukça problematik hale getirmiştir. Kazakistan’ın bağımsızlığını kazanmasından günümüze kadar geçen süreçte takip ettiği politikalarda nüfusun bu parçalı yapısının sürekli olarak etkilerini görmek mümkündür. Bu süreçte Kazakistan, bağımsızlığına yeni kavuşan çoğu Sovyet sonrası devlet gibi, eski Komünist Parti lider ve üyelerinin etkin konumda olduğu bir ülke olmuştur (Massansalvador, 2010, s.6). Nitekim Kazakistan’ın bağımsızlık sürecine yön veren ve halen de devlet başkanlığını devam ettiren kişi, Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Komünist Partisi’nin Birinci Sekreterliğini bağımsızlıktan önce yürütmekte olan Nursultan Nazarbayev’dir (Bowyer, 2008, s.7).

Kazakistan’da nüfusun ülkedeki dağılımında oldukça dengesiz bir durum söz konusudur. Nüfusun önemli bir kısmı ülkenin sınırlarına yakın olan bölgelerde, özellikle de iklimin daha elverişli olduğu kuzey ve güney sınırlarına yakın bölgelerde toplanmıştır (Sultangaliyeva, 2016, s.9). Buna ilave olarak nüfusun etnik olarak dağılımında da önemli dengesizlikler vardır. Kazakistan’da yaşayan Rus, Ukraynalı ve Almanlar Rusya’ya yakın olan kuzey bölgelerde toplanmıştır. Buna karşın Kazaklar daha çok ülkenin güney ve batı kesimlerinde toplanmıştır (Aitymbetov, Toktarov ve Ormakhanova, 2015, s.12). Gelişmişlik açısından ülkenin kuzey kesimleri endüstrileşmenin yoğun olduğu bölgeler iken güney kesimleri daha çok tarım sektörünün hâkim olduğu bölgelerdir (Cohen, 2008, s.21-22). Kent-kır nüfus dağılımı açısından bakıldığında da, bağımsızlığın kazanıldığı dönemde Kazakistan’da yaşayan Rusların daha çok şehir merkezlerinde yaşadığı, buna karşılık Kazakların kırsal kesimde çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir (Fierman, 2005, s.404-405). Ba-

ğimsızlıkla birlikte gerçekleşen önemli değişikliklerden biri nüfusun şehirleşme oranındaki yükseliş olmuştur (Cohen, 2008, s.27).

Bağımsızlığına kavuştuğu 1991 yılından günümüze kadar Kazakistan nüfusunda hem sayısal anlamda hem de etnik dağılımda önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Kazakistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra bir yandan ülkede yaşayan ve nüfusun önemli bir kısmını oluşturan Kazak olmayan topluluklar arasında başka ülkelere göçler yaşanırken bir yandan da başka ülkelerde yaşayan Kazakların Kazakistan'a dönmeye başladığı bir sürece girilmiştir (Sinnott, 2003). Bu durum, Tablo 1'de görüldüğü üzere, Kazakistan'daki nüfus yapısında Kazaklar lehine önemli değişimlerin yaşanmasını beraberinde getirmiştir. 1989'da yapılan nüfus sayımına göre Kazakistan'ın toplam nüfusu yaklaşık 16.5 milyondur ve bunun 6.5 milyonu Kazaklardan, 6.2 milyonu Ruslardan oluşmaktaydı. 2009'da yapılan nüfus sayımına göre ise ülke nüfusu toplam 16 milyon olarak belirlenmiş ve bunun yaklaşık 10 milyonu Kazaklardan oluşurken Kazakistan'daki Rusların toplam sayısı 3.8 milyona gerilemiştir (Vikipedi, 2018). Buna göre 2009 sayımı itibarıyla Kazakistan nüfusunun % 63.1'i Kazaklardan, % 23.7'si Ruslardan, % 2.9'u Özbeklerden, % 2.1'i Ukraynalılardan, % 1.4'ü Uygurlardan, % 1.3'ü Tatarlardan, % 1.1'i Almanlardan ve geriye kalan % 4.4'ü diğer etnik gruplardan oluşmuştur. Kazakistan nüfusu 2017 ortalarında tahmini olarak 18.5 milyona ulaşmıştır (The World Factbook, 2018). Kazakistan'ın nüfusuna dair yapılan tahminler, Kazaklar lehine değişimin devam edeceği yönündedir (Scriven, 2013, s.40).

Kazakistan'da Ulus İnşasına Dair Uygulamalar

Uluslaşma süreçleri meydana geldikleri ülkelere bağlı olarak birbirinden farklı biçimlerde gerçekleşmiştir. Bu farklılıklara bağlı olarak ulus konusunda farklı tanımlar geliştirilmiştir. Tanımlara dair tartışmanın önemli kısmı ulus kavramının taşıdığı siyasi içerikten kaynaklanmaktadır. Ulus tanımlarken kullanılan tanımlar, bazı talepleri haklı hale getirirken bazılarını haksız hale getirmektedir. Ulus kavramının tartışmalı olmasının önemli bir nedeni de ulusun ortaya çıkışına dair farklı algılama biçimleridir. "Primordialist" yaklaşım ulusal kimliğin insanların doğal bir parçası olduğunu ve ulusların tarihten gelen belirli kaynaklarını oldu-

ğunu öne sürerken, buna tam karşıt olarak “modernist” yaklaşımlar ulus ve ulusçuluğu tamamen sonradan oluşturulan, sosyal mühendisliğin ürünleri olarak görmektedirler (Özkırmılı, 2000).

Günümüzde de tartışmalı olma özelliği devam eden ulus kavramı konusunda sıkça kullanılan bazı tanımlara değinmek yerinde olacaktır. Ulusçuluk konusunda önde gelen otoritelerden biri olarak kabul edilen Anthony Smith (1991, s.14) ulusu “tarihsel bir toprak parçası, ortak mitler ve tarihsel anıları, kitlesel bir halk kültürü, ortak bir ekonomi ve ortak yasal hakları paylaşan ve üyelerinin tamamının belirli görevlerinin olduğu, adlandırılmış bir insan topluluğu” olarak tanımlamaktadır. Ulus konusunda oldukça ses getiren bir tanım ortaya atan Benedict Anderson’a göre (2009) ise uluslar, modern zamanlarda “hayali cemaatler” şeklinde ortaya çıkan kurgulardır. Anderson’a paralel biçimde Ernest Gellner (2008) ve Eric Hobsbawm da (2006) ulusu yakın zamanların ürünü modern kurgular olarak değerlendirmektedirler.

Bir ulus-devlet kurma olarak tanımlanabilecek uluslaşma süreci ilk olarak Batı Avrupa’da kendini göstermiştir. Genel anlamda bakıldığı zaman, şu anda dünyada bulunan ulusların çoğu son iki yüzyıldan beridir meydana gelen değişiklikler neticesinden ortaya çıkmışlardır (Özkırmılı, 2000, s.220). Uluslaşma sürecinin zamanlamasındaki benzerliklere karşı uluslaşma süreçleri ülkeler arasında önemli farklılıklar göstermiştir. Başka bir biçimde ifade etmek gerekirse, uluslaşma belirli bölgelerde meydana gelen siyasi, ekonomik ve kültürel değişimler sonucu ortaya çıkmış ve ülkelerde hareketin ortaya çıktığı dönemdeki özelliklere bağlı olarak farklı yollardan gerçekleşmiştir.

Uluslaşma sürecinde ülkeler arasındaki farklılıkları ortaya koyabilmek için sürece önderlik eden kurumları ve sürecin izlediği genel rotayı belirtmek yararlı bir yöntem olabilir. Fransa ve İngiltere’de burjuvazi ve kapitalist kurumlar uluslaşma sürecine önderlik etmiş, ulus bilincinin ortaya çıkması sonrasında ulus-devlet kurulmuş ve milliyetçilik bunun ardında ortaya çıkmıştır. Alman ve İtalya gibi ülkelerde ise burjuvazi, küçük burjuvazi ve aydınlar sürece önderlik etmiş, ulus bilincinin ortaya çıkmasından sonra milliyetçilik gelişmiş ve ulus-devlet kurulması ancak bundan sonra gerçekleşebilmiştir. Balkanlar, Ortadoğu, Güney Amerika ve daha pek çok yerde ise uluslaşma sürecine genel anlamda aydınlar önderlik etmiş ve yabancı işgali ile sömürgecilik bu oluşum üzerinde

önemli role sahip olmuştur. Bu tip ülkelerde ilk olarak milliyetçilik akımları güçlenmiş, bunun ardından ulus-devlet kurulmuş ve ulus olma bilinci en son gelişen unsur olmuştur (Aydın, 1993, s.76).

Ulus inşasının başarılı olabilmesi için, sürecin öncülüğünü hangi kurum veya grup üstlenirse üstlensin, bir takım unsurlara ihtiyaç vardır. Jochen Hippler'e göre (2005, s.7-9) başarılı bir ulus inşası için temel olarak ulus inşasının bütünleştirici bir ideolojiye dayanmasına veya süreç içinde bunu oluşturmasına, daha önce birbirleriyle zayıf bağlara sahip grupların bir araya getirilerek toplumun bütünleştirilmesine ve ulusal sınırlar içerisinde kalan bölgeyi kontrol edebilen etkin bir devlet aygıtının geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

Ulus inşası bir anlamda bir dizi kararlar alınmasını ve bunların hayata geçirilmesini kapsayan bir süreç içinde gerçekleşmektedir. Ulus inşasının en temel kararlarından birisini, hangi grupların inşa edilmesi tasarlanan ulusa dâhil edileceği ve hangilerinin dışarıda bırakılacağıdır (Wimmer, 2004). Ulus inşasına dâhil edilecek gruplar konusunda kararlar alındıktan ulusal kimliğin inşa edilmesi gerekir. Ulusal kimliklerin inşa edilmesinde eğitim, kültür ve hukuki düzenlemeler başta olmak üzere çeşitli araç ve yöntemlere başvurulabilmektedir (Norman, 2006, s.45-47). Ancak ulusal kimlik inşası oldukça hassas bir süreçtir ve çok sayıda faktörü dikkate alarak gerçekleştirilmesi gerekir. Aksi halde, ulusal kimlik bütünleştirici olmak yerine bölücü ve yıkıcı olabilir (Fedorenko, 2012, s.2).

Ulus inşası açısından Kazakistan'ı ilginç kılan en önemli faktör ülkenin nüfus yapısının çeşitliliğidir. Kazakistan Sovyetler Birliği içerisindeki cumhuriyetler arasında en yüksek sayıda etnik gruba sahip bölge olarak bilinmektedir (O'Callaghan, 2004-2005, s.208). Buna ilave olarak, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte 15 Sovyet cumhuriyetinin bağımsızlığa kavuştuğu dönemde devlete adını veren topluluğun nüfusun çoğunluğunu oluşturmadığı tek devlettir (Peyrouse, 2007, s.482; Buck 2015, s.189). Bağımsızlık sonrası Kazaklar lehine ülke nüfusunda önemli değişiklikler olmasına rağmen halen Kazakistan'da kimi kaynaklara göre 120, kimi kaynaklara göre ise 140 (Melich ve Adibayeva, 2013, s.266; Matuzkiewicz 2010, s.211; Çetin 2014, s.27) farklı etnik grup varlığını devam ettirmektedir. Bu kadar farklı etnik grup arasında, Kazaklardan sonra sayısal anlamda en büyük grup Ruslardan oluşmaktadır.

Bağımsızlığın kazanılmasıyla birlikte Kazakistan'da siyasi kadrolar açısından geçmişle bir kopuş yaşandığı söylenemez. Bağımsız Kazakistan'ın kurucu babası olarak kabul edilen Nursultan Nazarbayev Sovyetler Birliği'nde de etkin siyasi görevler üstlenmiştir. Kazakistan'daki ulus inşa süreci, bağımsızlığa kavuşulduğu tarihten günümüze kadar liderliğini devam ettiren Nazarbayev'in görüşleri çerçevesinde şekillenmektedir (Melich ve Adibayeva, 2013, s.274). Nazarbayev ortaya koyduğu politikalarda çok sayıda faktörü dikkate almak durumunda kalmıştır. Kazakistan nüfusunun çeşitliliği yüksek etnik yapısı ulus inşa politikaları hayata geçirilirken Kazak olmayan toplulukların hassasiyetlerinin dikkate alınmasını zorunlu kılmıştır. Bu nedenle Nazarbayev'in ortaya koyduğu çerçevede Kazak dil, tarih ve kültürüne dair unsurlar devlet eliyle desteklenip ön plana çıkarılırken (Hakim, 2009, s.52), ülkede yaşayan diğer topluluklar dışlanmamaya çalışılmıştır. Bağımsızlık sonrası kabul edilen 1993 Anayasası ve sonrasında bunun yerini alan 1995 Anayasasında Kazakistan'da yaşayan tüm etnik grupların devlet güvencesinde olduğu, kendileri geliştirmeleri yönünde desteklenecekleri belirtilmiştir (Burkhanov, 2017, s.3-4). 1995'te kabul edilen Kazakistan Anayasası'nun 14. Maddesine göre "Herkes kanun ve mahkeme önünde eşittir" ve yine aynı maddeye göre "Köken, sosyal durum, görev ve mali durum, cinsiyet, ırk, milliyet, dini inanç, görüş, oturma yeri veya her hangi bir özellik nedeniyle kimseye ayırım yapılamaz". 19. Maddede ise "Herkes kendi ana dilinde konuşma, kendi kültürünü yaşama, iletişim, konuşma, eğitim ve yaratıcılık dilini özgürce seçme hakkına sahiptir" (Türk Cumhuriyetleri Anayasaları, 2014, s.65-66) denilerek Kazak olmayan topluluklara anayasal güvenceler sağlanmıştır.

Azınlıklara bu yönde hakların tanınması ve bunların anayasada belirtilmesi Kazakistan yönetiminin Kazakları merkeze alan bir ulus inşasından vazgeçtiği anlamına gelmemektedir. Bu süreçte Kazakistan'ın yürüttüğü politikaların, Ariel Cohen'in (2008, s.22-23) belirttiği gibi üç önceliğe sahip olduğu görülmektedir. Bu önceliklerden birincisi ulus inşasının merkezinde yer alacak Kazak etnik grubunun haklarını korumak, ikincisi etnik kökene bağlı insan hakları ihlallerini önlemek ve üçüncüsü de nüfusun azalmasının önüne geçmek üzere kapsamlı bir demografi politikasının geliştirilmesidir.

Ulus inşası sürecinde Kazakistan'daki Kazak olmayan grupların hakları konusunda hassasiyet gösterilmesinde ülkede en büyük azınlık grubunu Rusların oluşturması önemli bir faktördür. Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından uluslararası arenaya tekrar önemli bir aktör olarak dönen Rusya ile iyi ilişkilerin devam ettirilmesi Kazakistan açısından oldukça önemlidir. Kazakistan'da yaşayan Rus azınlığın haklarının ihlal edilmesi Rusya'nın ırkdaşlarının haklarını korumak üzere müdahalesine yol açabileceğinden böyle bir durumun oluşmaması Kazak yönetimi açısından son derece önemlidir. Bu doğrultuda bir yandan Rus azınlığı doğrudan hedef alan politikardan uzak durulurken bir yandan da ayrılıkçı hareketler gelişip güç kazanmadan önleri kesilmeye çalışılmıştır. Özellikle Rus nüfusun yoğun olduğu ülkenin kuzey kesimlerinde ayrılıkçı hareketlerin gelişmemesine dikkat edilmiştir (Beachain ve Kevlihan, 2011, s.2). Ayrılıkçı hareketlerin önüne geçebilmek adına Rusların çoğunluğu oluşturduğu bölgelerin sınırlarının değiştirilerek Kazakların yoğun olduğu yerlerin bu bölgelere dâhil edilmesi suretiyle söz konusu bölgelerdeki Rus çoğunluğun sona erdirilmesi, başka ülkelerde yaşayan Kazakların Kazakistan'a göç etmesinin teşvik edilmesi gibi bir takım somut politikalar da hayata geçirilmiştir (Dave, 2004, s.444-445; Scriven, 2013, s.35-37). Anayasaya da ayrılıkçılığın önüne geçmek amacıyla bir takım hükümler konulmuştur (Türk Cumhuriyetleri Anayasaları, 2014, s.62-63).

Dil politikaları ulus inşasının en önemli unsurlarından biridir. Kazakistan'ın ulus inşası alanındaki en önemli faaliyetlerinden birisi dil alanındaki uygulamalar olmuştur. Eğitim, kültür, sanat başta olmak üzere devletin işlemlerinde ortak dilin kullanımının yaygınlaştırılması bir ülkede yaşayan insanlar arasında bütünlüğün sağlanması, o ülke vatandaşları ile başka ülke vatandaşlarının ayırt edilebilmesi dâhil pek çok sonuç doğurur. Ancak ulus inşasının diğer araçlarında olduğu gibi, geliştirilecek dil politikalarında da hassas davranılması gereklidir. Aksi halde dil insanları birleştirmek yerine ayrıştıran bir unsur haline dönüşebilir (Carlson, 2015, s.23). Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev mimarı olduğu "Üçlü Dil Politikası" çerçevesinde Rusça, İngilizce ve Kazakça bilen nesiller yetiştirilmesini bir hedef olarak ortaya koymuştur (Çetin, 2014, s. 40-41). Kazakistan bağımsızlığını kazandığında ülkede 126 farklı dil kullanılmaktaydı. Ancak bu dillerden Rusça ve Kazakça

dışında kalanları nüfusun küçük bir bölümü tarafından kullanılmaktaydı (Aksholakova ve Ismailova, 2013, s.1581). Bu nedenle Kazakistan'da esas sorun Rusçanın baskın durumudur. Sovyetler Birliği döneminde uygulanan politikalar neticesinde, daha önce de değinildiği gibi, hayatın her alanında Kazakça giderek gerilerken Rusça ön plana çıkmıştır. Kazaklar arasında Rus kültürünü benimsemiş ve hayatını bu çerçevede yaşayan *mankurt* olarak adlandırılan önemli bir kitle oluşmuştur (Mkrtyan, 2014, s.22).

Kazakistan'ın bağımsızlığını kazandığı süreçte Kazakçanın Rusçaya karşı olan bu durumunu tersine çevirmek için bir takım önlemler alındı. Bunlara rağmen, Rusça Kazakistan'da önemini devam ettirmektedir (Burkhanov, 2017, s.6). 2009'daki nüfus sayımına göre Kazakistan'da yaşayan insanların % 64.4'ü Kazakça konuşabilirken % 84.8'i Rusçayı akıcı bir şekilde kullanabilmektedir (Aksholakova ve Ismailova, 2013, s.1583). Şunu da vurgulamak gerekir ki, Kazakçanın giderek artan önemine rağmen pratikte Rusça elit eğitim ve iletişim dili olma pozisyonunu önemli ölçüde sürdürmektedir. Buna ilave olarak, Kazakistan genelinde Rusça etnik gruplar arasında iletişim dili olma pozisyonunu korumaktadır (Beachain ve Kevlihan, 2011, s.6). Yapılan çalışmalar ortaya koymuştur ki devlet kurumları tarafından yapılan yazışmaların önemli kısmı Rusça yapılmaktadır (Kaya, 2012, s.367). Nitekim anayasanın 7. Maddesinde "Kazakistan Cumhuriyetinde devlet dili Kazakça'dır" denildikten sonra, ikinci fıkrada "Devlet kurumlarında ve yerel yönetim birimlerinde Kazakça'yla birlikte eşit şartlarda, resmi olarak Rusça da kullanılır" ibaresi yer almaktadır. Yine aynı maddede "Devlet, Kazakistan halkının dillerinin öğrenilmesi ve geliştirilmesi için uygun şartlar sağlar" hükmü yer almaktadır (Türk Cumhuriyetleri Anayasaları, 2014, s.63).

Kazakçanın ön plana çıkarılması amacıyla anayasada devlet dilinin Kazakça olduğunun belirtilmesinin yanı sıra çok sayıda önlem alınmıştır. Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev iletişimde Kazakçanın kullanılması yönünde çağrılarda bulunmasının yanı sıra (Aksholakova ve Ismailova, 2013, s.1584) bu yönde zorlayıcı tedbirler alınmasını da sağladı. Devlet görevi üstlenebilmek için Kazakça bilme zorunluluğu getirildi (Çetin, 2014, s.38). Temmuz 1997'de yürürlüğe giren "Dil Kanunu" ile devlet dilini, yani Kazakçayı öğrenmenin her vatandaşın görevi olduğu belirtilmiştir. Aynı kanunla televizyon ve radyo yayınlarında Kazakça-

nın oranını arttırmaya dönük önlemler alındı. Bu doğrultuda yayınların en az yarısının devlet dili olan Kazakça yapılması zorunluluğu getirildi (Burkhanov, 2017, s.5-6). Bu düzenlemeyle Rusçanın televizyon ve radyo yayınlarındaki hâkimiyetinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Dil konusundaki belki de en önemli tedbir, Kazakçanın eğitimde kullanımının arttırılması olmuştur. Bağımsızlık sonrasında eğitim alanından 13 farklı dilde eğitim vermeye devam edilmekle beraber (Çetin, 2014, s.39) Kazakçaya giderek daha fazla ağırlık verildi. 2000’li yıllara gelindiğinde orta öğretimde Kazakça öğrenim gören öğrencilerin sayısı Rusça eğitim gören öğrencilerin sayısını geçti (Boranbayeva, 2004, s.31). Okulların bir kısmı Rusça eğitim vermeye devam etse bile büyük kısmı eğitimde birincil dil olarak Kazakça kullanmaya başladı. Benzer biçimde üniversitelerde Rusçanın kullanımı devam etmekle birlikte Kazakçanın da önemi arttırıldı (Cohen, 2008, s.23). Üniversiteye giriş ve lise ile üniversite mezuniyeti için belli düzeyde Kazakça bilme zorunlu hale getirildi. Eğitim alanında bir yandan Kazakçayı öncelikli dil haline getirme çabaları devam ederken bir yandan eğitimin kalitesini artırma yönünde adımlar her seviyede hayata geçirilmeye çalışıldı (Çetin, 2014, s.38-50).

Kazakistan’da Rusçanın etkisini azaltmak için tasarlanan hamlelerden biri alfabe değişikliğine gidilmesidir. Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev Ekim 2017’de Kazakistan’da kullanılmakta olan Kiril Alfabesi’nin yerine Latin Alfabesine geçiş konusundaki kararnameyi imzaladı. Kararname kapsamında Latin Alfabesine geçişin kademeli olarak gerçekleştirilmesi ve 2025 yılına kadar tamamlanması öngörülmektedir. Buna göre geçiş dönemi sonunda tüm kitap, süreli yayın ve resmi belgelerin Latin Alfabesiyle yayınlanması hedefi ortaya konulmuştur (Sputnik, 2017). Bu alfabe değişikliği Kazakistan’ın ilk alfabe değişikliği değildir. 1920’lerde Arap Alfabesinden Latin Alfabesinin kullanımına geçilirken 1930’larda ise Latin Alfabesinden Kiril Alfabesinin kullanımına geçilmiştir (Çetin, 2014, s.35; Hale, 2009, s.6; Kaya, 2012, s.364-365). Latin Alfabesine geçişin eğitim, kültür, ekonomi, siyaset başta olmak üzere büyük etkiler doğuracağını öngörmek hiç de güç değildir. Ancak bu değişikliğin Kazakistan’da yaşayan farklı toplulukların bütünleşmesine katkı sağlayıp sağlamayacağını öngörmek güçtür (Melich ve Adibayeva, 2013, s.273).

Ulus inşasının başarılı olmasında nüfusun etnisite, din ve dil açısından benzer insanlardan oluşması önemli avantajlar sağlar. Bağımsızlığın kazanıldığı 1991 yılında ülke nüfusunun yarısından daha azının Kazaklardan oluşması Kazak yöneticileri bu konuda adımlar atmaya, ulus inşasının merkezinde yer alan Kazakların genel nüfus içindeki oranlarını arttırmaya dönük adımlar atmaya sevk etti. Bir yandan ülkedeki doğurganlık oranları arttırılmaya çalışılırken bir yandan da başka ülkelerde yaşayan Kazaklar anavatanlarına dönmeleri yönünde teşvik edildi.

Göç konusunda izlenen politikalar Kazakistan'daki ulus inşasının önemli bir unsurunu teşkil etmiştir. Kazakistan'daki yöneticiler geçmişin farklı dönemlerinde başka ülkelere göç eden Kazakların ülkelerine dönmelerini teşvik etmeye çalıştılar. Kazakistan'ın Rus yönetimi altına girdiği dönemde başlayan ve Sovyetler Birliği döneminde, özellikle Stalin'in politikaları nedeniyle önemli boyutlara ulaşan Kazakların başka ülkelere göçü neticesinde Çin, Özbekistan, Rusya, Moğolistan, Afganistan, İran ve Türkiye başta olmak üzere birçok ülkede önemli sayıda Kazak yaşamaya başladı. Bağımsızlığın kazanıldığı 1991 yılında Kazakistan dışında 4-5 milyon civarında Kazak yaşadığı tahmin edilmekteydi (Cohen, 2008, s.26; Zardykhan, 2016, s.22; Çetin, 2014, s.30; Dinç, 2010, s.86; Scriven, 2013, s.37; Wakizaka, 2014, s.111; Diener, 2005, s.332). Bu oldukça yüksek bir rakamdır, çünkü daha önce belirtildiği gibi, 1989 nüfus sayımı verilerine göre Kazakistan'da yaşayan Kazakların toplamı 6.5 milyondur.

Kazakistan Parlamentosu bağımsızlığına kavuşmasının üzerinden bir yıl geçmeden, Haziran 1992'de bir "Göç Kanunu" kabul etti. Bu kanunla, başka ülkelere Kazakistan'a göç edecek kişilere dair düzenlemeler getirilmiştir. Söz konusu kanunla Kazakların ülkelerinden göç zorlanmasıyla ortaya çıkan "tarihsel adaletsizliğin" giderilmeye çalışıldığı belirtilmiş, başka ülkelere göç edecek Kazaklara dair sayısal düzenlemeler ve bunlara sağlanacak maddi destek konusunda kararlar yer almıştır (Dukeyev, 2017, s.3). Göç Kanununa ilave olarak, 2000 yılında hükümet nüfusu arttırmak amacıyla bir programa imza attı. 2004 yılında Kazakistan göç dengesi açısından pozitif duruma geçti, Kazakistan'dan göç eden kişi sayısından daha fazlası başka ülkelere Kazakistan'a göç etti (Cohen, 2008, s.27). Başka ülkelere Kazakların geriye dönmesi yönündeki politikalar önemli sonuçlar verdi. 1991-2007 arasında Çin, Afganistan ve

Moğolistan başta olmak üzere başka ülkelerde yaşayan 651 bin Kazak Kazakistan'a göç etti (Kuşçu, 2014, s.184). Ancak bu göç edenler anayurtlarında çeşitli sorunlarla karşı karşıya kaldılar. Daha önce başka ülkelerde yaşayıp da bağımsızlık sonrası Kazakistan'a göç eden Kazaklar "oralman" olarak adlandırılmıştır (Diener, 2005, s.328; Oka, 2013, s.4; Zardykhan, 2016, s.26-27). Bu topluluk uzun yıllar Kazakistan dışında yaşamaktan kaynaklanan kültürel farklılıklar başta olmak üzere, ekonomik ve sosyal sorunlarla karşı karşıya kaldı ve bu sorunlar entegrasyonda çeşitli sorunlar yaşanmasına yol açtı (Dinç, 2010, s.87; Çetin, 2014, s.30-31; Beachain ve Kevlihan, 2011, s.9; Dukeyev, 2017, s.11; Kuşçu, 2014, s.178-180; Oka, 2013, s.2; Scriven, 2013, s.37; Wakizaka, 2014, s.118). Toplamda, 2017 yılına kadar geçen sürede başka ülkelerden Kazakistan'a göç eden Kazakların sayısı yaklaşık 1 milyonu buldu ki bu rakam mevcut durumda ülkede yaşayan Kazakların % 10'unu oluşturmaktadır (Dukeyev, 2017, s.1).

Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte başka ülkelerden Kazakistan'a doğru Kazak göçü yaşanırken bir yandan da Kazakistan'da yaşayıp Kazak olmayan toplulukların başka ülkelere göçü yaşandı. Kazak yöneticiler başka ülkelere olan bu göçü doğrudan teşvik etmeme yolunu seçtiler. Bunun çeşitli sebepleri olduğu söylenebilir. Ekonomik açıdan bakıldığında, Kazak olmayan tüm grupların ülkeyi terk etmesi ülke nüfusunun 1991 yılı itibarıyla yarısından fazlasını kaybetmesi anlamına gelecekti. Bunun dışında, ülkede yaşayan Rus ve Almanların nitelikli işgücünün önemli bir kısmını oluşturmaları nedeniyle bunların göçü ülke ekonomisi açısından çok büyük problemler doğuracak niteliktedir (Cohen, 2008, s.22; Çetin, 2014, s.29-53). Siyasal açıdan bakıldığında ise, Kazak olmayan toplulukların başka ülkelere göç etmeleri doğrultusunda zorlanması veya teşvik edilmesi bağımsızlığına yeni kavuşan ülke için önemli sorunlar doğurabilirdi. Kazakistan'da en büyük azınlık grubunun Ruslardan oluştuğu hesaba katıldığında böyle bir politika Rusya ile karşı karşıya gelmeye neden olabilir ve ülkenin bütünlüğünü sarsıcı sonuçlar doğurabilirdi. Kazak yöneticiler, ülkede yaşayan azınlık grupların başka ülkelere göç etmeleri konusunda zorlamadı ve bunu doğrudan teşvik ediyor görünmekten de uzak durdular. Ancak bu toplulukların göçünü önlemek yönünde de somut önlemler almadılar (Wakizaka, 2014, s.115). Tam tersine, Kazakistan'da yaşayan azınlıkların talep ettiği

çifte vatandaşlık hakkını tanımadılar. Bununla çelişir biçimde, başka ülkelerden Kazakistan'a göç eden Kazakların çifte vatandaşlık taşımalarına ise izin verildi (Scriven, 2013, s.40; Zardykhan, 2016, s.25).

Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte yeni düzende geleceklerinden emin olmayan bazı etnik gruplar başka ülkelere göç etmeye başladı (Oktay, 2009, s.415). Göç edenlerin çok büyük kısmı Slavlardan ve Almanlar oluşmuştur. Yalnızca 1993 ile 1999 arasındaki dönemde 1.1 milyon Slav ve yaklaşık yarım milyon Alman Kazakistan'dan göç etti (Beachain ve Kevlihan, 2011, s.4). 2009 yılına gelindiğinde, bağımsızlıktan sonraki süreçte Kazakistan'dan göç edenlerin sayısı 3.5 milyona ulaşmıştır (Buck, 2015, s.190). Bu kadar yüksek rakamlara ulaşan göç hareketleri Kazakistan nüfusunun azalmasına yol açmakla kalmayıp, başka ülkelerden gelen Kazak göçüyle birlikte, ülke nüfusunun yapısında önemli değişiklikler doğurdu. 1989 ile 2009 nüfus sayımlarının karşılaştırılması göçlerin nüfus üzerindeki etkisini bariz biçimde gösterir niteliktedir. 1989'da nüfusun yaklaşık % 40, yani 6.5 milyonu Kazaklardan oluşurken 2009'a gelindiğinde bu rakamlar % 63.1 ve 10 milyon olarak belirlenmiştir. Kazakistan'daki Ruslar ise 1989'da nüfusun yaklaşık % 38'ini ve toplamda 6 milyonunu oluştururken bu rakamların 2009'da % 23.7 ve toplamda 4 milyonun da altına gerilemiştir (Jarosiewicz, 2016, s.14).

Benimsenen vatandaşlık politikaları ulus inşasının önemli bir unsurunu oluşturur. Kazakistan'ın vatandaşlık politikalarının ülke nüfusunun çok etnili yapısını dikkate alarak hazırlandığı görülmektedir. Etnik özellik veya dilsel özelliklerine bakılmaksızın bağımsızlığın kazanıldığı dönemde ülkede yaşayan herkese vatandaşlık hakkı tanınmıştır. Bu genel çerçeve itibarıyla Kazakistan'daki vatandaşlık düzenlemelerinin Sovyetler Birliği'nden koparak bağımsızlığına kavuşan bazı devletlere göre liberal özellikler taşıdığı söylenebilir. Bununla birlikte, çifte vatandaşlığa izin verilmemesinin ülkede yaşayan Kazak olmayan insanları bir tercih yapmaya zorladığını da vurgulamak gerekir (Burkhanov, 2017, s.6-7). Özellikle Kazakistan'da yaşayan Rusların çifte vatandaşlık konusundaki talepleri bilindiği halde bu konuda taviz verilmezken, Kazakistan'a başka ülkelerden göç eden Kazaklara çifte vatandaşlık konusunda farklı tutum takınılması (Bingöl, 2004, s.55) hükümetin herkese eşit mesafede olma konusunda oluşturmaya çalıştığı imajını zedelemiştir. Kaza-

kistan'daki vatandaşlık eğitimi konusunda yapılan çalışmalar da söz konusu eğitimin ülke nüfusunun çok çeşitliliğini dikkate almak yerine daha çok Kazak kültür ve değerleri etrafında şekillendiğini ortaya koymuştur (Mun, 2015).

Kazakistan'daki ulus inşasında yukarıda üzerinde durulan hususlar dışında, başka ülkelerde de olduğu gibi, daha pek çok enstrümandan faydalanılmıştır. Benzer süreçten geçen ülkelerde de olduğu gibi Kazakistan'da da tarihin yeniden yazılması sürecine girilmiş ve isim değişiklikleri gerçekleştirilmiş, harita, sembol, mit, anıt ve büstler gibi çeşitli unsurlardan faydalanılmıştır. Bağımsızlıkla birlikte ülkenin bayrak ve marşını belirlemek konusunda çalışmalar başlatılmıştır. Kazakistan bayrağı belirlenirken de Kazak tarihini yansıtacak unsurlara yer verilmiş, bayrağın rengi de yine Kazak kültürü esas alınarak kararlaştırılmıştır (Kaya, 2012, s.370-371; Kesici 2011, s.47). Bu hususlar dikkate alınarak hazırlanan Kazakistan bayrağı Haziran 1992'de resmen ülkenin bayrağı olarak kabul edilmiştir (Dinç, 2010, s.97-98). Yine Kazak kültür, tarih ve kimliğine vurguların ön plana çıkarıldığı Kazak ulusal marşı da 1992'de kabul edilmiştir. Sovyet döneminde kullanılan melodi aynı tutularak yeni sözler yazılmasıyla 1992'de kabul edilen ulusal marş 2006'da tamamen değiştirilerek yeni bir marş kabul edilmiştir (Kesici 2011, s.47-48; Mkrtyan, 2014, s.31-32).

Bağımsızlık sonrasında Kazak devletinin ulus inşası yönündeki önemli adımlarından birisini tarih konusunda hayata geçirilen politikalar oluşturmuştur. Kazakistan'daki okullarda okutulan tarih derslerinin Sovyet ve Rus etkisinden arındırılmış yeni müfredata göre verilmeye başlanması (Kissane, 2005) bu politikaların önemli bir kısmını oluşturmuştur. Derslerin müfredatının değiştirilmesi dışında, tarih konusundaki bir diğer girişim bu alandaki çalışmalara ağırlık verilmesini sağlamak olmuştur (Hakim, 2009, s.51). Ülke sınırları içerisinde Kazakların tarihsel olarak buldukları ve bu nedenle söz konusu topraklar üzerinde Kazakların hak sahibi olduklarına dair söylemler ön plana çıkarıldı (Beachain ve Kevlihan, 2011, s.4; Kesici, 2011, s.49; Kuzio, 2002, s.260). Kazakların bölgedeki varlığının Kazak Hanlığı'nın kuruluşundan çok öncelere, Tunç Devrine kadar uzandığını ispat etmeye dönük tarih çalışmaları başlatıldı (Hakim, 2009, s.53). Bu doğrultuda, diğer Orta Asya cumhuriyetlerinde olduğu gibi, Kazakistan'da da tarihsel bazı figürlerden fay-

dalanıldı, ülkenin geçmişi bu figürler esas alınarak inşa edildi (Bingöl, 2004, s.57; Kaya, 2012, s.369; Kuzio, 2002, s.258). Figürlerin yanı sıra tarihin yeniden yazılması sürecinde Kazakistan'da göçebe geçmiş gurur duyulan bir unsur olarak ulus inşasının önemli bir parçasını oluşturdu. Kazakların özgür göçebe geçmişine vurgu yapıldı, buna dair "Göçebe" adlı filmin çekilmesi sağlandı. Kazakistan'ın başkentinde 2010'da açılan alışveriş merkezi için devlet bütçesinden 300 milyon dolardan fazla para harcanırken bu yapının da tarihsel göçebe Kazak çadırı şeklinde inşa edilmesi sağlandı (Fedorenko, 2012, s.11-12; Sholk, 2012, s.205). Kazak kültürel mirası kaynaklarının 500 ciltten oluşması öngörülen bir program dâhilinde toplanması doğrultusunda faaliyetlere başlandı ve bunların Kazak dilinde yapılması sağlandı (Hakim, 2009, s.52).

Tarihin ulus inşası için yararlı olacak şekilde yeni yorumlara tabi tutulmasına paralel şekilde Kazakistan'da heykel ve anıtlar konusunda da bağımsızlıkla birlikte yeni bir dönem başlamıştır. Özellikle Sovyet geçmişine dair heykel ve anıtlar bu süreçte kaldırılmış, yerlerine Kazak tarihine dair unsurlar yerleştirilmiştir. Kazakistan'ın çoğu şehirlerinde Lenin heykelleri söküldü (Jarosiewicz, 2016, s.41). Ülkenin kurucusu olarak konumlandırılan Nazarbayev'in başkent Astana dâhil ülke çapında çok sayıda heykeli dikildi. Bunlar dışında, Kazak mitleri çerçevesinde çok sayıda anıt ve yapı Kazakistan'da inşa edilmiştir. Bunlar arasında özellikle Astana'da inşa edilen *Bozkurt* ve *Bayterek* anıtları oldukça dikkat çekicidir (Kaya, 2012, s.369-372; Mkrtychyan, 2013, s.234-236; Manassova, Zholdubayeva, Mukhanbet, Bolyssova ve Altybassarova, 2016, 4-9; Sholk, 2012, s.204).

Kazakistan'da ulus inşası kapsamındaki bir diğer politika, benzer süreçlerden geçen çoğu ülkede olduğu gibi, isim değişiklikleridir. Ulus inşası sürecinde şehir, dağ, ırmak adlarından sokak, cadde adlarına kadar çeşitli unsurların adlarının değiştirilmesi oldukça sık karşılaşılan bir uygulamadır. Geçmişin etkilerinden kurtulabilmek için Kazakistan'da Sovyetler dönemini anımsatan bazı şehir, dağ, ırmak, cadde ve sokak adlarının Kazak tarihi ve kültürüne dair adlarla değiştirilmesi yoluna gidildi. Bu isim değişiklikleri Devlet Başkanı Nazarbayev tarafından da desteklenmiş, bir kısmı kendisi tarafından ortaya atılmıştır (Burkhanov, 2017, s. 10; Beachain ve Kevlihan, 2011, s.7). Ad değişiklikleri konusunda

faaliyet göstermek üzere “Devlet Onomastik Komitesi” kuruldu ve bu alanda öneriler sunmaya başladı (Boranbayeva, 2004, s.37).

Kazakistan’ın bağımsızlığının ardından başkentin güneyde yer alan Almatı’dan kuzeydeki Astana’ya taşınması da ulus inşası kapsamında değerlendirilmesi gereken olaylardan biridir. Başkentin bir şehirden diğerine taşınması Kazakistan’a özgü değildir, Brezilya, Pakistan, Almanya, Malezya dahil çok sayıda ülkede bunun örneği yaşanmıştır (Dinç, 2010, s.115). Kazakistan başkenti, parlamentonun 1994’te aldığı bir kararla Aralık 1997’de Akmola’ya taşınmış ve Mayıs 1998’de şehrin adı Astana olarak değiştirilmiştir. Başkentin taşınması Kazak yöneticiler tarafından çeşitli nedenlere dayandırılmıştır. Bu sebepler arasında Almatı’nın deprem riski yüksek olan bir bölgede olması en önemli sebep olarak sunulmuştur. Yöneticilerin ön plana çıkardığı bu sebeplerden ziyade böyle bir kararın ardında yatan en önemli sebeplerden birinin ülkenin endüstrileşmiş kuzey kesiminin yoğunluklu olarak Kazak olmayan nüfusa sahip olmasıdır. Başkentin Astana’ya taşınmasıyla birlikte bölgenin nüfus yapısının Kazakların lehine daha kolay bir biçimde değiştirilmesinin de önü açılmış olacak, böylece ayrılıkçı hareketlerin gelişiminin önü alınarak ülkenin toprak bütünlüğü güvence altına alınmış olacaktır. Bunun yanı sıra, endüstrileşmiş bölgelerde Kazak nüfusunun arttırılmasıyla daha çok tarım sektöründe çalışan Kazakların sanayi sektöründeki işgücündeki paylarının arttırılmasının önü açılmış olacaktır (Cohen, 2008, s.28; Dave, 2004, s.445-446; Dinç, 2010, s.113-114; Schatz, 2003, s.1-17; Scriven, 2013, s.35).

Astana’nın başkent olarak ilanından günümüze kadar geçen süreçte bölgenin nüfus yapısında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bölgede Kazak olmayan topluluklar 1997 öncesinde nüfusun çoğunluğunu oluştururken, bu tarihten itibaren nüfus yapısı Kazaklar lehine değişmeye başlamıştır. Ayrıca, başkentin taşınmasıyla paralel olarak gerçekleştirilen bölge sınır değişiklikleri sonucunda Kazakların azınlıkta olduğu bölge kalmamış oldu. Böylece Kazakistan’ın kuzeyinde herhangi bir bölgedeki muhtemel bir ayrılıkçı hareketin destek bulabileceği nüfus yapısı ortadan kaldırılarak ülkenin toprak bütünlüğü pekiştirilmeye çalışıldı (Cohen, 2008, s.28-29; Mkrtyan, 2013, s.230-231; Scriven, 2013, s.52). Nüfus yapısında Kazaklar lehine yaşanan değişime rağmen Kazakistan yönetimi ülkenin kuzeyinin “Orta Asya’nın tek büyük Slav yerleşim bölgesi”

olduğu gerçeğinden (Zardykhan, 2016, s.17-18) hareketle bölgede ortaya çıkması muhtemel ayrılıkçı hareketleri yakından takip etmeyi sürdürmüştür. Mart 2014'te Rusya'nın Kırım ilhak etmesinin ardından ülkenin kuzey bölgelerine başka ülkelerden gelen Kazakların yerleştirilmesi kararı süratle hayata geçirildi (Dukeyev, 2017, s.6). Bu önlemlere ilave olarak, Kazak yönetimi, bölgesel otonomi ve en nihayetinde bazı bölgelerin ülkeden ayrılmasına yol açabileceği için ülkede federal bir sistem oluşturulmasına net biçimde karşı çıkmıştır (Fierman, 2005, s.411)

Kazakistan açısından yeni başkent, yukarıda üzerinde durulan çeşitli etkenlere ilave olarak, ülkenin bağımsızlığının, geçirdiği dönüşümün sembolü olması açısından da önemlidir (Koch, 2013, s.46; Manassova vd. 2016, s.1-9; Schatz, 2003, s.19). Söz konusu sembolik önem nedeniyle çok büyük harcamalar yapılarak yeni başkentten Kazaklık sembolleri ile donatılması yönünde büyük çaba harcanmıştır (Sholk, 2012, s.204-208; Kuzio, 2002, s.258). Gerek Kazakistan hakkında uluslararası düzeyde pozitif bir izlenim oluşturulması (Marat, 2009, s.1130-1131), gerekse ülkenin yeni başkentten bilinirliğinin artırılması yönünde faaliyetler yürütüldü. Bu kapsamda "Astana Profesyonel Bisiklet Takımı" kurularak uluslararası alanda başarılar kazanabilmesi için büyük maddi kaynaklar ayrıldı (Koch, 2013, s.42-46).

Ulus İnşasında Kazakistan'ın Avantaj ve Dezavantajları

Kazakistan bağımsızlığını kazanmasından bugüne kadar geçen süreçte ulus inşası anlamında önemli aşamalar kaydetmiştir. Bu bağlamda ülke nüfusu içerisinde ulus inşasının merkezine konumlandırılan Kazak nüfusunun oranının önemli oranda yükseldiği görülmüştür. Ülkedeki nüfus trendleri dikkate alınarak yapılan tahminler 2050'de nüfusun % 80'ininden fazlasının Kazaklardan oluşacağı yönündedir. Nüfusun farklı gruplar arasındaki dağılımında şu ana kadar meydana gelen değişiklikler Kazak yöneticilerin nüfus konusundaki kaygılarını önemli oranda gidermiştir. İç ve dış göçler sonucu oransal olarak Kazak nüfusunun yükselişi ve ülkedeki Rus nüfusunun azalması bu sonucu doğurmuştur. Ancak bu durum nüfus konusundaki kaygıların tamamen ortadan kalktığı anlamına gelmemektedir. Ülkede halen 4 milyona yakın Rus yaşamaktadır ki bunlar nüfusun beşte birinden daha yüksek bir orana teka-

bül etmektedir. Sayısal olarak Rus nüfusun büyüklüğünden ziyade Kazakistan açısından esas problem Rusya'nın Kazakistan'daki Rusları gerekçe göstererek doğrudan veya dolaylı yollarla müdahalede bulunma ihtimalidir. Tanınmış bazı Rus şahsiyetlerin Kazakistan'ın kuzey kısımlarının Rusya'ya bağlanması gerektiğine dair söylemleri ve özellikle Kazakistan'ın kuzey kesimlerinde yaşayan Rusların özellikle 1991'deki bağımsızlık ilanının akabinde "Slav Birliği Hareketi" ve benzeri örgütlenmeler oluşturarak gösteriler dahil çeşitli etkinlikler gerçekleştirmeleri Kazak yöneticileri ülkedeki ayrılıkçı hareketleri yakından gözetim altına almaya sevk etmiştir (Dinç, 2010, s.118-119; Schatz, 2003, s.17). Bir yandan ülkede ayrılıkçı faaliyet gösteren grup üyeleri çeşitli cezalara çarptırılırken (Scriven, 2013, s.35), bir yandan da Kazak olmayanların hakları anayasa ile güvence altına alındı. Kazakistan'da yaşayan Ruslar arasında ayrılıkçı hareketler, ülkedeki Rus nüfusunun giderek azalması ve ayrılıkçı hareketleri destekleme konusunda Rusya'dan bir destek gelmemesi sonucu oldukça zayıfladı (Dinç, 2010, s.117). Kazakistan'da yaşamlarını sürdürmeyi seçen Ruslar, genel itibariyle, yıllar içinde siyasetten uzak durmaya dönük bir tavır benimsediler (Peyrouse, 2007, s.498). Buna karşın, Kazak yöneticiler ulus inşası yönünde adımlar atarken sürekli olarak Rusya'yı karşılımlarına alacak politikalar geliştirmeme konusunda özen göstermişlerdir (Beachain ve Kevlihan, 2011, s.8; Çetin, 2014, s.24).

Kazakistan'ın kuruluşundan beridir devlet başkanlığını devam ettirmekte olan Nursultan Nazarbayev, ulus inşasına dönük politikaların baş mimarı konumundadır. Sovyetler Birliği dönemindeki siyasi geçmişinden de faydalanarak Rusya ile iyi ilişkiler sürdürürken bir yandan da ulus inşası yönünde adımlar atılmasını sağlayan Nazarbayev bu dengeyi devam ettirmede oldukça başarılı olmuştur. Kazakistan devlet kurumları değil şahsen Nazarbayev Kazakistan'daki farklı etnik gruplar arasındaki barışın ve ülke içi istikrarın garantörü olarak görülmektedir. Kazakistan'ın geleceği açısından ülke için istikrar ve barışın Nazarbayev sonrasında korunup korunamayacağı belirsizliğini koruyan en kritik sorulardan biridir (Jarosiewicz, 2016, s.12-13).

Kazakistan'ın kurucu lideri ve ilk devlet başkanı olan 78 yaşındaki Nazarbayev Kazakistan'ı kendi vizyonu çerçevesinde şekillendirmiş ve önemli bir aşamaya getirmiştir. Nazarbayev'in 2019'da devlet başkanlığına yeniden aday olup olmayacağı, olursa yaşı nedeniyle daha ne kadar

sürdürebileceği bilinmemektedir (The World Factbook, 2018). Şu ana kadar Nazarbayev'in yerine geçebilecek herhangi bir kişi Kazakistan siyasetinde ön plana çıkmış değildir (IHS Markit, 2018). Bu konudaki belirsizlik, Nazarbayev sonrası döneme geçişin sancılı olması ihtimalini akılda tutmayı gerektirmektedir. Muhtemel sancuların asgari seviyelerde tutulabilmesi için devlet kurumlarının güçlendirilmesi ve devlete olan halk desteğinin artırılmasına dönük reformlara ihtiyaç görünmektedir (Jarosiewicz, 2016, s.30-43). Buna ilave olarak, Nazarbayev'in yerine gelecek yeni devlet başkanının, ülkenin şu ana kadarki başarısında kilit rolü oynayan, bir yandan Rusya ile iyi ilişkiler sürdürülmesi, bir yandan ulus inşası politikalarının devam ettirilmesi, bir yandan da uluslararası alanda diğer ülke ve kuruluşlarla iyi ilişkilerin devam ettirilmesi konularında başarıyı devam ettirmesi zorunlu görünmektedir. Ülkenin nüfus yapısını dikkate almadan hayata geçirecek politikalar ülkenin geleceğine dair ciddi sonuçlar doğurma ihtimalini barındırmaktadır.

Kazakistan'da zaman zaman farklı sebeplerden şiddet olayları ortaya çıkabilmektedir. Yakın geçmişte en önemli olay Kazakistan'ın batı kesiminde yer alan zengin petrol yataklarına sahip Zhanaozen adlı küçük bir şehirde yaşanmıştır. Petrol işçilerinin ilkbaharda başlayan grevlerine 16 Aralık 2011'de güvenlik güçlerinin ateş açarak müdahale etmesi sonucu ondan fazla işçi hayatını kaybetti. Bu olaylardan kimileri Özbekistan ve Türkmenistan'dan Kazakistan'a gelip yerleşen *oralman*ları sorumlu tutarken, olaylar hükümetin göç politikasını gözden geçirmesine neden oldu. Zhanaozen'deki olaylar hükümetin *oralman*ların ihtiyacını karşılama ve yerel topluluklarla entegrasyonlarını sağlama konularında yetersizliğini ortaya koydu (Oka, 2013, s. 5-9; Jarosiewicz, 2016, s.24-26; Scriven, 2013, s.37-38). Bu olaylar dışında Kazakistan'da az da olsa zaman zaman etnik unsurların ön plana çıktığı şiddet olayları görülebilmektedir. 2007'de Almatı'da Çeçenlerin gösterileri ve 2015'te güney Kazakistan'da Taciklerle Kazaklar arasındaki olaylar bunlara örnek olarak verilebilir. Bu ve benzeri olayların yaygınlaşmadan çözüme kavuşturulması, ülkenin hassas nüfus yapısı dikkate alındığında toprak bütünlüğünün zarar görmemesi açısından son derece önemlidir. Kazak yöneticiler bu tür olayların çok fazla büyümeden önlenmesi, İslami radikal hareketlerin ve ayrılıkçı etnik oluşumların güçlenmesinin önlenmesi konularında oldukça başarılı bir performans ortaya koymuş görünmektedir. Nazar-

bayev sonrası dönemde bu tür konularda aynı başarılı performansın gösterilmesi Kazakistan'ın gelecekteki durumunu belirleyecektir (Jarosiewicz, 2016, s.16-20).

Bağımsızlık sonrasında Kazakistan'ın izlediği dış politika ülkenin geleceği açısından hayati önem taşımaktadır. Uluslararası sistemin en güçlü aktörleri arasında yer alan Rusya ve Çin'e komşu olan Kazakistan ortaya koyduğu dış politikada bu iki ülkeyi karşısına almadan Batı, güneydoğu Asya, Basra Körfezi'nde yer alan ülkeler, Türkiye ve daha birçok ülke ile ilişkileri geliştirmeye dönük bir yaklaşım benimsemiştir. Bu konuda önemli mesafe kaydetmeyi başaran Kazakistan, uluslararası alanda edindiği itibar sonucu 2016 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi olmayan üyeliğine seçilen ilk Orta Asya devleti olmayı başarmıştır (Foreign Affairs, 2018). Özellikle Rusya ile iyi ilişkilere, hem üzerinde ayrıntılı biçimde durulan siyasi nedenler hem de bu ülke ile ekonomik bağlar nedeniyle büyük önem veren Kazakistan dış politika kararlarında bu hususa son derece önem verdiği gözlenmiştir. Kazakistan'ın çoğu uluslararası meselede takındığı tutumda bu yaklaşım bariz biçimde görülebilmektedir. Örneğin Kırım işgal edilmesi ve Rus savaş uçağının Türkiye tarafından düşürülmesi olaylarında Kazakistan Rusya'nın söylemlerini destekleme yoluna gitmiştir (Jarosiewicz, 2016, s.26-48).

Kazakistan'ın ekonomi alanında şu ana kadarki başarılarını devam ettirebilmesi de ülkenin ulus inşası alanındaki geleceğinde doğrudan rol oynayacak niteliktedir. Zengin petrol ve gaz yataklarına sahip ülke bunlara ilave olarak uranyum, kömür ve çeşitli madenler açısından da oldukça önemli kaynaklara sahiptir (Cohen, 2008, s.11). Bu doğal kaynaklarını başarılı bir biçimde kullanan, ekonomik alanda liberal politikaları hayata geçiren Kazak yönetimi şu ana kadar ülkeye yabancı yatırımcıları çekmeyi başarmıştır. Bunun sonucu ülke ekonomisi 2004 ile 2014 yılları arasında yıllık ortalama % 7.2 büyümeye kaydetmiştir. Bu başarılarla karşılık ekonomik gücün ülkede devlet ve belli bir gruptan oluşan işadamlarının yoğunlaşması ülke ekonomisinin geleceği açısından ihtiyatlı davranmayı zorunlu kılmaktadır. 2015 yılında petrol fiyatlarının düşmesi Kazakistan ekonomisinde önemli problemlerin ortaya çıkmasına neden olmuş ve ekonomi alanında birtakım reformların yapılmasını zorunlu hale getirmiştir (Jarosiewicz, 2016). Şu ana kadar ulus inşası alanında

elde edilen başarılar, özellikle eğitim ve kültür alanında kısa sürede gösterilen aşamalar bu alanlara yeterli ekonomik kaynakların tahsis edilmesiyle mümkün olabilmiştir. Ülke ekonomisi büyük oranda sahip olunan doğal kaynakların ihracatından sağlanan bağlıdır. Bu durum, dikkat edilmezse, ülke ekonomilerinin sadece belli sektörlerle dayanmasından kaynaklanan ve “Hollanda hastalığı” olarak bilinen durumun Kazakistan’da da ortaya çıkmasına yol açabilir (Laruelle, 2016, s.ix).

Sonuç

Ülke nüfusunun etnisite, din, dil ve kültür açılarından bölünmüşlüğünden kaynaklanan dezavantajlara rağmen bağımsızlığın elde edilmesiyle birlikte ulus inşası alanında politikaların hayata geçirilmeye başlandığı Kazakistan’da, çalışmada farklı yönleriyle ortaya konulduğu gibi, önemli aşamalar kaydedilmiştir. Benimsenen göç ve vatandaşlık politikaları ve bu konuda geliştirilen programların da etkisiyle, Kazakistan’da Kazaklar şu anda ülke nüfusunun çoğunluğunu oluşturur duruma gelmiştir. Buna ilave olarak, yapılan çalışmalar nüfus içerisinde hem oransal hem de sayısal anlamda Kazaklar lehine bu değişimin devam edeceğini öngörmektedir. Dil konusundaki politikalar da, bağımsızlık öncesi Kazakçanın giderek zayıflama trendini tersine çevirmeyi başarmış, kamusal alanda Kazakçanın kullanımı yaygınlaştırılırken eğitimde de Kazakçanın ağırlığı giderek arttırılmış, medyada Kazakça yayınların önemli bir yer tutması sağlanmıştır. Kazakistan’da Rus/Sovyet geçmişinin etkilerinin azaltılabilmesi ve ulusal kimliğin ön plana çıkarılabilmesi için isim değişikliklerine gidilmiş, bağımsızlık öncesi dönemden kalan heykel, anıt, semboller Kazakistan’a dair unsurlarla değiştirilmiştir. Bağımsızlığın ve ulusal kimliğin en önemli sembollerinden biri olarak başkent Astana’ya çeşitli alanlarda yatırımlar yapılmış, yeni başkentte Kazak kimliğini yansıtacak yapıların inşa edilmesi yönünde büyük çaba harcanmıştır. Şüphesiz, tüm bu faaliyetlerin kısa sürelerde gerçekleştirilebilmesi ve bunlardan kaynaklanan harcamaların finansmanı ülke ekonomisinin gerekli kaynakları yaratabilmesiyle mümkün olabilmiştir.

Kazakistan’da şu ana kadar ulus inşası alanında sürdürülen politikalar çok sayıda faktör ve farklı alanlardaki dengeler gözetilerek şekillenmiştir. Geliştirilen politikaların merkezine Kazaklık unsuru oturtul-

mak suretiyle Kazak dil, tarih ve kültürünün geliştirilmesi sağlanmaya çalışılmış ve bu alanlarda önemli aşamalar kaydedilmiştir. Bunlar yapılırken, hem ülke nüfusunun yapısı hem de Rusya başta olmak üzere dış faktörler nedeniyle, uzlaşmacı, sorunları ortak paydalar oluşturmaya çalışmak suretiyle çözüme kavuşturmaya çalışan bir anlayış benimsenmiştir. Tüm bu politikaların şekillendirilmesinde ve büyük krizler çıkmadan önemli aşamalar kaydedilmesinde Nursultan Nazarbayev'in liderliği önemli rol oynamıştır. Kazakistan'da ulus inşası konusunda yaşanan dönüşüm, yerleşik ve güçlü bir sistemin ürünü olmaktan ziyade bir kişinin neredeyse tek başına belirleyici olduğu bir yapıyı yansıtır görünmektedir ki böylesine bir yapının olduğu bir ortamda, o kişinin olmadığı döneme dair belirsizlikler de ister istemez ciddi riskleri beraberinde getirecektir. Bu nedenle, ulus inşası politikaları açısından Nazarbayev sonrası döneme geçişin problemsiz gerçekleştirilebilmesi son derece önem arz etmektedir. Kazakistan üzerine çalışanların da belirttiği gibi, Nazarbayev sonrası Kazakistan'ın Tito sonrası Yugoslavya'ya benzeyeceğini söylemek pek olası değildir (Beachain ve Kevlihan, 2011, s.14). Ancak, Kazakistan'ın gerçeklerini dikkate almayan bir anlayışın iktidara gelmesi ulus inşası alanındaki başarıları sekteye uğrattığı ülkenin ciddi problemlerle karşı karşıya kalmasına neden olabilir. Bu nedenle, Kazakistan'ın ulus inşası alanındaki geleceği, bağımsızlıkla birlikte geliştirilen politikaların sürdürülmesine ve bu konuda ülkenin nüfus çeşitliliğinden kaynaklanan hassasiyetlerin gözetilmesi yönünde şu ana kadar benimsenen genel tutumun devam ettirilmesine bağlı görünmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Change and Transformation in Kazakhstan: A New
"Success" of Nationalization?**

*

Levent Duman

Adana Science and Technology University

When the Soviet Union disintegrated, 15 new states gained their independence. Among those 15 states, Kazakhstan was the last state to declare its independence and that was no coincidence. Just before declaring its independence, Kazakhstan was a country where Kazakhs were constituting less than half of the population. As a result of population and migration policies which started with Russian domination in the region and lasted during the Soviet Era, millions of Kazakhs migrated from Kazakhstan to other countries while millions from various ethnic origins, mostly Russian, were settled in Kazakhstan. After gaining its independence at the end of 1991, Kazakhstan put into effect a series of policies for the purpose of nationalization. Those policies whose effects can be observed on lives of people living in Kazakhstan in various areas including culture, art, education, politics and economics are essentially have the objective of creating a new society. While creating a new society, Kazakh leaders had to take both domestic and international issues into consideration. At national level, although considerable amount of non-Kazakh population migrated from Kazakhstan after 1991, the country continues to harbor a large Russian population in addition to people from various ethnicities. While improving its relations with other states at international level, due to historical ties and realities of existing geography, Kazakhstan needs to take into consideration its relations with Russia.

Immediately after gaining their independence, Kazakh leaders initiated policies to empower Kazakhness of the country. Among various policies implemented for that end, new language policies aimed at strengthening Kazakh language which was neglected during the Soviet era. Education in Kazakh language was gradually increased, new regulations

were implemented to increase TV and radio programs in Kazakh language. As a part of strengthening Kazakh language, recently, President Nursultan Nazarbayev declared a new plan to replace Cyrillic alphabet with Latin alphabet within coming few years. It seems obvious that, such a change in alphabet will serve in ending Russian language's long lasting domination in Kazakhstan. In addition to measures related to language, Kazakh leaders also initiated new history studies as a part of nation building process. Studies concerning Kazakh history were sponsored by the state and new history books were written which emphasize greatness of the Kazakh past. New history text books were written for students in Kazakhstan. At the same time, like many other states going through nationalization process, non-Kazakh geographical names were replaced with Kazakh ones, statues and monuments of Soviet past were destroyed and Kazakh status and monuments were built in their place. As an important part of nation building, the capital of the country was moved from Almatı to Astana. The new capital was built as a symbol of Kazakh independence and city was planned to reflect Kazakh culture and history. In order to increase ratio of Kazakhs within the country's population, Kazakhs living in other countries were encouraged to migrate to Kazakhstan. Without alienating non-Kazakh population of the country, Kazakh leaders developed various policies to convince Kazakhs living in other countries to return to their historical homeland.

Almost thirty years after independence, it is still too early to come up with a definite conclusion about whether nationalization polices of Kazakhstan are "successful" or not. For sure Kazakhstan has achieved significant gains in the process of nationalization. Ratio of Kazakhs within the population has increased significantly since the independence. At the current situation Kazakhs form the majority of the population and it is estimated that the change in favor of Kazakhs will continue in the future. Kazakh language is not in retreat anymore, it is widely used in the country. For a large part, Kazakhstan has been transformed into a country where names, statues, monuments, buildings related to Kazakhness can be observed in every part of country. Kazakhstan's rich natural resources have provided financial sources needed during that process. In addition to financial sources of the country, political leadership has played a vital role in nationalization of Kazakhstan. The current president of Kazakh-

stan, Nursultan Nazarbayev has been undisputed leader of the country since the independence. As a former Soviet Union politician, Nazarbayev has been able to establish a balance Russia's pressure while carrying out nationalization policies. For sure, so far existence of Nazarbayev as a leader has been advantage for Kazakhstan in implementation of nationalization policies without facing big crises. However, Nazarbayev is 78 years old now and no candidate has emerged in Kazakh politics so far to replace him. Due to his old age, it will not be wrong to say that Nazarbayev's years in power are coming to an end. A smooth transition to post-Nazarbayev period is a big challenge for Kazakhstan. Future of Kazakhstan is largely depends on sustaining policies initiated immediately after the independence.

Kaynakça / References

- Aitymbetov, N., Toktarov, E. ve Ormakhanova, Y. (2015). Nation-building in Kazakhstan: Kazakh and Kazakhstani identities controversy. *Bilig*, 74, 01-20.
- Aksholakova, A. ve Ismailova, N. (2013). The language policy of Kazakhstan and the state language in government service. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 93, 1580-1586.
- Aydın, S. (1993). *Modernleşme ve milliyetçilik*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Beachain, D. O. ve Kevlihan, R. (2011). State-building, identity and nationalism in Kazakhstan: Some preliminary thoughts. *Working Papers in International Studies*, Centre for International Studies, Dublin City University, No.1.
- Bingöl, Y. (2004). Nationalism and democracy in post-communist central Asia. *Asian Ethnicity* 5 (1), 43-60.
- Boranbayeva, G. S. (2004). SSCB dönemi ve bağımsızlık sonrası Kazakistan Cumhuriyeti'nde Kazak dilinin genel durumu. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 20-41.
- Bowyer, A. C. (2008). Parliament and political parties in Kazakhstan. *Silk Road Paper*. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program.

- Buck, K. (2015). Limitations to the nationalising state: The case of Kazakhstan. K. Cordell ve K. Jajecznik (Ed.). *The Transformation of Nationalism in Central and Eastern Europe: Ideas and Structures* in (s.189-209). Warsaw: The Faculty of Journalism and Political Science University of Warsaw.
- Burkhanov, A. (2017). Kazakhstan 's national identity - building policy: Soviet legacy, state efforts, and societal reactions. *Cornell International Law Journal*, 50(1), 1-14.
- Carlson, C. F. (2015). Nation-building in central Asia through language legislation. *MANAS Journal of Social Studies* 4(4), 22-30.
- Cohen, A. (2008). *Kazakhstan: The road to independence /energy policy and the birth of a Nation*. Washington, D.C.: Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program.
- Çetin, S. (2014). *Kazakistan ulus inşa sürecinde Türk dilli toplulukların karşılaştırmalı olarak diaspora ilişkileri*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Ankara, Türkiye.
- Dave, B. (2004). Entitlement through numbers: Nationality and language categories in the first post-Soviet census of Kazakhstan. *Nations and Nationalism*, 10(4), 439-459.
- Dinç, D. (2010). *Nationality policies in Post-Soviet Kazakhstan*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Diener, A. C. (2005). Kazakhstan's kin state diaspora: Settlement planning and teh oralman dilemma. *Europe-Asia Studies*, 57(2), 327-348.
- Dukeyev, B. (2017). Ethnic return migration in Kazakhstan: Shifting state dynamics, changing media discourses. *Central Asia Program Papers*, 183, 1-11.
- Fedorenko, V. (2012). Central asia: From ethnic to civic nationalism. *Rethink Paper*, Washington DC: Rethink Institute.
- Fierman, W. (2005). Kazakh language and prospects for its role in Kazakh "Groupness". *Ab Imperio*, 2, 393-423.
- Foreign Affairs (2018). *Kazakhstan and the world*. 97(5), 4.
- Gellner, E. (2008). *Uluslar ve ulusçuluk*. 2.Basım. (B. Ersanlı ve G. G. Özdoğan, Çev.). İstanbul: Hil Yayınları.

- Gürbüz, M. ve Karabulut, M. (2009). SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlığına kavuşan ülkelerde sosyo-ekonomik benzerlik analizi. *Bilig*, 50, 31-50.
- Hakim, M. (2009). Kazakistan'daki tarih anlayışı ve uluslararası boyutları. *Bilig*, 50, 51-64.
- Hale, H. E. (2009). Cause without a Rebel: Kazakhstan's Unionist Nationalism in the USSR and CIS. *Nationalities Papers*, 37(1), 1-32.
- Hippler, J. (2005). Violent conflicts, conflict prevention and nation-building – terminology and political concepts. J. Hippler (Der.) *Nation-building: A Key Concept for Peaceful Conflict Transformation?* in (3-14) (B. Stone, Çev.). London: Pluto Press..
- Hobsbawm, E. J. (2006). *1780'den Günümüze milletler ve milliyetçilik: "Program, Mit, Gerçeklik"*. 3.Basım. (O. Akinhay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- IHS Markit (20.09.2018). Country Reports –Kazakhstan. <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=ef2a21de-788a-4f55-885c-94412a8fd23b%40pdc-v-sessmgr05> (Erişim Tarihi: 21.11.2018).
- Jarosiewicz, A. (2016). Perestroika – The Nazarbayev Way: Crisis and Reforms in Kazakhstan. *Point of View*, 58, 1-53.
- Kaya, A. (2012). SSCB sonrası coğrafyada ulus inşa süreci: Kazakistan örneği. *Alternatif Politika*, 4(3), 354-378.
- Kesici, Ö. (2011). The dilemma in the nation-building process: The Kazakh or Kazakhstani nation? *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 10(1), 31-58.
- Kissane, C. (2005). History education in transit: Where to for Kazakhstan? *Comparative Education*, 41(1), 45-69.
- Koch, N. (2013). Sport and soft authoritarian nation-building. *Political Geography*, 32, 42-51
- Kuşçu, I. (2014). Ethnic return migration and public debate: The case of Kazakhstan. *International Migration*, 52(2), 178–197.
- Kuzio, T. (2002). History, memory and nation building in the post-Soviet colonial space. *Nationalities Papers*, 30(2), 241-264.
- Laruelle, M. (2016). Introduction. M. Laruelle (Der.), *Kazakhstan in the Making: Legitimacy, Symbols, and Social Changes* içinde (s.ix-xvi). Lanham: Lexington Books.

- Manassova, M. M. Zholdubayeva, A. K., Mukhanbet, A. A., Bolysova, K. M. ve Altybassarova, M. A. (2016). The architectural images of capital city in the context of the national independence of Kazakhstan. *Global Media Journal*, 10(3), 1-9.
- Marat, E. (2009). Nation branding in central Asia: A new campaign to present ideas about the state and the nation. *Europe-Asia Studies*, 61(7), 1123-1136.
- Massansalvador, F. S. (2010). The process of nation building in central Asia and its relationship to Russia's regional influence. *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series*, 10(5), 1-13.
- Matuszkiewicz, R. (2010). The language issue in Kazakhstan – institutionalizing new ethnic relations after independence. *Economic and Environmental Studies*, 10(2), 211-227.
- Melich, J. ve Adibayeva, A. (2013). Nation-building and cultural policy in Kazakhstan. *European Scientific Journal*, 2, 265-279.
- Mkrtchyan, Narek (2013). Astana: A new post-Soviet Text. *International Journal of Humanities and Social Science*, 3(21): 229-236.
- Mkrtchyan, N. (2014). The notion of 'Kazakhness' behind the symbolic nation-building of Kazakhstan. *CEU Political Science Journal*, 9(1-2), 16-38.
- Mun, O. (2015). *(Re)constructing citizens through citizenship education in Kazakhstan*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Central European University, Budapest, Hungary.
- Narottum, S. K. (2006). Politics of nation-building and state-formation in Kazakhstan. *Pakistan Horizon*, 59(2), 49-71.
- Norman, W. (2006). *Negotiating nationalism: Nation-building, federalism, and secession in the multinational state*. Oxford: Oxford University Press.
- O'Callaghan, L. (2004-2005). War of words: Language policy in post independence Kazakhstan. *Nebula*, 1 (3), 197-216.
- Oka, N. (2013). A note on ethnic return migration policy in Kazakhstan: changing priorities and a growing dilemma. *IDE Discussion Paper* 394, 1-13.

- Oktay, E. Y. (2009). SSCB sonrası kazakistan'ın sosyal ve ekonomik boyutlarıyla göç durumu, *II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi (22-24 Ekim 2008 Bişkek / Kırgızistan) Kongre Kitabı*. Kocaeli. 409-428.
- Özkırmılı, U. (2000). *Theories of nationalism: A critical introduction*. New York: Palgrave.
- Peyrouse, S. (2007). Nationhood and the minority question in central Asia: The Russians in Kazakhstan. *Europe-Asia Studies*, 59 (3), 481-501.
- Pianciola, N. (2001). The collectivization famine in Kazakhstan, 1931-1933. *Harvard Ukrainian Studies*, 25 (3/4), 237-251.
- Schatz, E. (2003). When capital cities move: The political geography of nation and state building. *Kellogg Institute Working Paper*, 303, 1-26.
- Scriven, A. M. (2013). Top-down nationalism in post-Soviet Kazakhstan. *Geography Masters Research Papers*. Portland State University.
- Sholk, D. (2012). Kazakhstan's new capital: Its importance and implications. *Georgetown Journal of International Affairs*, 13 (2), 203-210.
- Sinnott, P. (2003). Population politics in Kazakhstan. *Journal of International Affairs*, 56 (2), 103-105.
- Smith, A. D. (1991). *National identity*. London: Penguin Books.
- Sputnik (27.10.2017). Kazakistan cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, latin harflerinin kullanıldığı yeni Kazak alfabesini onayladı. <https://tr.sputniknews.com/asya/201710271030775280-kazakistan-latin-alfabesi/> (Erişim Tarihi: 19.04.2018).
- Sultangaliyeva, A. (2016). Kazakhstan and its neighbors: opportunities and limitations. *The Institute of World Economics and Politics (IWEP) under the Foundation of the First President of the Republic of Kazakhstan – The Leader of the Nation*. Working Paper.
- The World Factbook* (2018). Kazakhstan. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kz.html> (Erişim Tarihi: 17.04.2018).
- Türk Cumhuriyetleri Anayasaları* (2014). Kazakistan cumhuriyeti anayasası. Ankara: TÜRKPA Yayınları: 4. 59-97.
- Wikipedi* (2018). Kazakistan. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kazakistan> (Erişim Tarihi: 9.04. 2018).

- Wakizaka, K. (2014). Orta Asya'da devlet inşası ve devlet- diaspora ilişkileri: Kazaklar ve Özbekler örneği. III. *Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi - Bildiriler Kitabı III*. İstanbul: İlem. 109-122.
- Wimmer, A. (2004). *Nationalist exclusion and ethnic conflict: Shadows of modernity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zardykhan, Z. (2016). Ethnic Kazakh repatriation and Kazakh nation-building: The awaited savior or the prodigal son? *REGION: Regional Studies of Russia, Eastern Europe, and Central Asia*, 5 (1), 17-34.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Duman, L. (2019). Kazakistan'da değişim ve dönüşüm: Yeni bir uluslaştırma "Başarısı" mı? *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1993-2026. DOI: 10.26466/opus.511891